

Vroegtijdige zorgplanning

Mijn wensen *nu* voor morgen

CM. Hoe gaat het met u?

Nadenken over jouw wensen en voorkeuren voor jouw toekomstige zorg, en erover spreken met naasten en zorgverleners, dat is vroegtijdige zorgplanning (VZP).

Het geeft jezelf en je naasten gemoedsrust, en het biedt zorgverleners een houvast om de zorg zoveel mogelijk af te stemmen op jouw noden en wensen. Zo geef je kwaliteit aan je leven en aan je levenseinde.

Inhoud

Inleiding	4
Meer dan een gesprek	4
Als je het zelf niet meer kunt zeggen	4
Een moeilijke maar belangrijke oefening	4
Wat is 'vroegtijdig'?	5
Hoe begin je eraan?	6
1. Denk na	6
2. Spreek	6
3. Leg vast	7
4. Bespreek	7
5. Deel	7
Wat is het verschil tussen een vertrouwenspersoon en een vertegenwoordiger?	8
Vertrouwenspersoon	8
Vertegenwoordiger	9
Palliatieve zorg: meer dan terminale zorg	10
Wat is het verschil tussen palliatieve sedatie en euthanasie?	11
Palliatieve sedatie	11
Euthanasie	12
Wat zijn voorafgaande wilsverklaringen?	13
1. Negatieve wilsverklaring	14
2. Wilsverklaring euthanasie	14
3. Verklaring voor orgaandonatie	15
4. Lichaamsschenking aan de wetenschap	15
5. Wilsbeschikking teraardebestelling	15

Iedereen kan ernstig ziek worden of een ongeval krijgen. Daarom is het voor iedereen nuttig om vooraf na te denken over zijn of haar voorkeuren op het vlak van zorg. Wat is belangrijk voor jou? Welke informatie wil je krijgen over je aandoening en je levensverwachting? Welke mogelijke behandelingen wens je wel of niet, afhankelijk van de ziekte en de context? Wil je bijvoorbeeld nog een belastende behandeling als dat je leven met slechts enkele maanden zou verlengen? Of kies je voor comfortzorg en zoveel mogelijk levenskwaliteit? Hoe sta je tegenover euthanasie? Zou je graag emotionele ondersteuning of praktische hulp krijgen?

Dit zijn moeilijke vragen en het kan ook moeilijk zijn om er met anderen over te praten. Hoe je erover denkt, kan bovendien veranderen naarmate je ouder wordt of je gezondheidssituatie evolueert. Eenzelfde aandoening kan voor verschillende personen verschillende zorg betekenen. Het is goed mogelijk dat een fervent fietser andere behoeften en waarden heeft voor toekomstige zorg dan iemand die graag leest.

Vroegtijdige zorgplanning laat je toe om de **regie over jouw zorg zo veel mogelijk in eigen handen** te houden: jij kiest, in verbondenheid en overleg met je omgeving (je naasten en zorgverleners), hoe je vorm geeft aan jouw leven en aan jouw levenseinde.

Meer dan een gesprek

Hoe vroeger je met het denkproces start, hoe gemakkelijker jij en je omgeving ermee omgaan in moeilijke omstandigheden. Vroegtijdige zorgplanning is geen eenmalig gesprek, maar een blijvend proces van reflectie en van dialoog tussen jou, je naasten en een of meerdere zorgverleners (waaronder een arts).

Als je het zelf niet meer kunt zeggen

Als je op een dag je wensen niet zelf meer kunt uitdrukken, bijvoorbeeld bij gevorderde dementie of coma, moeten anderen beslissingen nemen in jouw plaats. We spreken dan van wilsonbekwaamheid. Je kunt hiervoor op voorhand je zorgwensen aangeven, bijvoorbeeld via voorafgaande wilsverklaringen, zodat zorgverleners en naasten daarmee rekening kunnen houden.

Een moeilijke maar belangrijke oefening

Praten over wat voor jou belangrijk is en weten dat je omgeving op de hoogte is van jouw wensen, geeft meer rust, scheidt meer vertrouwen, en kan je veerkracht vergroten als je met een ongeneeslijke ziekte wordt geconfronteerd. Vroegtijdige zorgplanning is een moeilijke (voor sommigen), maar belangrijke oefening. Misschien ondervind je wel dat jouw familie er graag over wil praten.

Wat is 'vroegtijdig'?

Vroegtijdig betekent dat je stilstaat bij je wensen voor je gezondheidszorg voordat je zorg nodig hebt. Het gaat dus over toekomstige zorg, ook als je op dit moment al ziek bent. Het gaat over verder kijken dan vandaag: naar de dag dat je ziek wordt, de dag dat je ziekte ongunstig evolueert ...

Het proces van vroegtijdige zorgplanning begin je best **goed op tijd**. In de praktijk start dit vaak als de persoon met een ernstige diagnose wordt geconfronteerd, naar het woonzorgcentrum verhuist, of na een slechte ervaring met de zorg bij een ouder of vriend.

Maar het is nuttig om over zorgvoorkeuren na te denken en in dialoog te gaan met je naasten en zorgverleners, voordat je ziek wordt of een ongeval krijgt. Het is dan vaak ook gemakkelijker om erover te praten, minder emotioneel beladen. Als je al ziek bent, start je er best mee voor je medische situatie verslechtert. Begin er in elk geval aan voordat je er niet meer toe in staat bent.

Hoe begin je eraan?

De kern van vroegtijdige zorgplanning is **nadenken en bespreken**. Daaruit kunnen schriftelijke verklaringen voortvloeien. Aangezien je wensen doorheen de tijd kunnen veranderen, kun je op elk moment je schriftelijk vastgelegde voorkeuren aanpassen of intrekken (zolang je in staat bent om je wil te uiten). Zo ga je te werk¹:

1. Denk na

Wat is belangrijk voor jou in de toekomst? Wat wens je wel of niet als je ziek zou worden? Denk na over:

- je wensen als **wilsbekwame** patiënt (je bent in staat om je wil en je voorkeuren zelf te uiten, en om de gevolgen van je beslissingen realistisch te kunnen inschatten), bijvoorbeeld:
  - o *Wat vind je belangrijk in je leven, wat betekent levenskwaliteit voor jou? Wat geeft je leven zin en waar voel je je goed bij?*
  - o *Wil je uitleg krijgen over je levensverwachting en de mogelijke behandelingen?*
  - o *Wie wens je als vertrouwenspersoon om je bij te staan? (zie verder)*
  - o *Hoe sta je tegenover euthanasie?*
  - o *Op welke plek wil je het liefst verzorgd worden en waar wil je overlijden?*

- je wensen als je **wilsonbekwaam** zou worden (je bent niet meer in staat om je wil en je voorkeuren zelf te uiten, bijvoorbeeld in geval van coma of gevorderde dementie), bijvoorbeeld:

- o *Wie wens je als vertegenwoordiger om je rechten als patiënt uit te oefenen als je dat zelf niet meer kunt? (zie verder)*
- o *Welke behandelingen en onderzoeken wil je wel of niet als je in een situatie van wils- onbekwaamheid terechtkomt?*

- je wensen bij **overlijden**, bijvoorbeeld:

- o *Welke uitvaart wil je en heb je speciale wensen voor de uitvaartplechtigheid?*
- o *Hoe sta je tegenover orgaandonatie?*

Hier vind je een document met een uitgebreidere reeks vragen om over na te denken:

www.uzleuven.be/nl/brochure/700864

2. Spreek

Spreek over je wens om je toekomstige zorg te plannen met je huisarts of andere behandelend arts, maar zeker ook met familie en/of vrienden. Vraag de persoon die je verkiest om je vertegenwoordiger te zijn. Elk moment is goed om het gesprek aan te gaan.

¹ Geïnspireerd op het Gold Standards Framework, www.goldstandardsframework.org.uk/advance-care-planning

3. Leg vast

Schrijf je gedachten over je voorkeuren, waarden en wensen neer. Schrijf ook de naam op van je gewenste vertegenwoordiger en vertrouwenspersoon.

Je kunt dit opschrijven op een eenvoudig blad papier of in een papieren versie van het document met de vragen (www.uzleuven.be/nl/brochure/700864). Vraag hulp waar nodig.

4. Bespreek

Bespreek nu je neergeschreven voorkeuren met je zorgverleners. Vraag uitleg als je iets niet begrijpt. Je behandelend arts (huisarts of specialist) kan je ondersteunen bij het maken van keuzes.

5. Deel

Deel je vastgelegde voorkeuren en wensen met anderen die dit moeten weten, bijvoorbeeld: je naasten, huisarts, behandelend arts-specialist, thuisverpleegkundige, psycholoog ... Hou het origineel voor jezelf en geef een kopie (met originele handtekening) aan anderen. Laat het document toevoegen aan je patiëntendossier.

BELANGRIJK

Beschouw het document met jouw voorkeuren als 'levend' gebruiksdocument. Zolang je wilsbekwaam bent, moet de inhoud ervan steeds in overleg worden getoetst en, als je dit wilt, worden aangepast. Noteer aanpassingen zowel in het origineel als in de kopieën, of maak een nieuw **gedateerd** document op dat eerdere versies herroept.

Als je nog wilsbekwaam bent en je zorgvraag niet overeenkomt met wat je eerder opschreef, dan wordt het document opzij gelegd en telt je huidige wens. Om discussies en verwarring te vermijden pas je best regelmatig je geschreven document aan.

Wat is het verschil tussen een vertrouwenspersoon en een vertegenwoordiger?

Vertrouwenspersoon

Zolang je wilsbekwaam bent, oefen je zelf je rechten als patiënt uit (recht op informatie, recht op kwaliteitsvolle zorg ...). Toch kun je nood hebben aan een persoon die je bijstaat tijdens gesprekken met artsen en andere zorgverleners. Dit is je vertrouwenspersoon: **hij of zij zal je ondersteunen, maar kan niets in jouw plaats beslissen**. Je kiest je vertrouwenspersoon zelf. Bijvoorbeeld een familielid, maar het kan net zo goed een goede vriend(in) of buur zijn. Je kunt dit mondeling doorgeven aan je zorgverleners, maar je kunt dit ook schriftelijk vastleggen in het document voor het vastleggen van voorkeuren rond toekomstige zorg (www.uzleuven.be/nl/brochure/700864) of in een afzonderlijk formulier: www.health.belgium.be/nl/formulier-aanwijzing-vertrouwenspersoon.

De aanduiding van een vertrouwenspersoon kun je altijd ongedaan maken.

Ga altijd eerst het gesprek aan met de persoon die je als vertrouwenspersoon wenst. Verduidelijk zijn of haar rol en bekijk of hij of zij zich daar goed bij voelt.

Meer weten over je rechten als patiënt? Kijk hier:

- www.cm.be/ziekte-en-behandeling/patientenrechten
- www.patientrights.be
- www.vlaamspatientenplatform.be/themas/patientenrechten

OPGELET

Verwar deze vertrouwenspersoon niet met de vertrouwenspersoon in het kader van de 'voorafgaande wilsverklaring euthanasie' (zie verder). Hier kun je als patiënt op voorhand een of meerdere vertrouwenspersonen aanduiden die, indien je wilsonbekwaam bent geworden (onomkeerbaar coma), de arts(en) inlichten over de voorafgaande wilsverklaring.

Verwar deze vertrouwenspersoon ook niet met de vertrouwenspersoon in het kader van de 'voorlopige bewindvoering'. Een bewindvoerder wordt door de vrederechter aangesteld om een persoon te beschermen die niet in staat is om zijn persoonlijke rechten te behartigen of zijn goederen te beheren (bijvoorbeeld comapatiënten of personen met dementie). Hier heeft de vertrouwenspersoon de taak om toe te zien op de bewindvoerder.

Vertegenwoordiger

Wanneer je wilsonbekwaam bent geworden, bijvoorbeeld door gevorderde dementie of een coma na een verkeersongeluk, kun je niet langer zelf je rechten als patiënt uitoefenen. Vanaf dan is het aan de vertegenwoordiger om te **handelen in jouw naam**. Dit kan maar hoeft niet dezelfde persoon te zijn als de vertrouwenspersoon, die jou ondersteunt terwijl je nog wilsbekwaam bent.

Je kunt op voorhand, zolang je wilsbekwaam bent, schriftelijk vastleggen wie zal optreden als jouw vertegenwoordiger. Dat kan in het document voor het vastleggen van voorkeuren rond toekomstige zorg (www.uzleuven.be/nl/brochure/700864) of in een afzonderlijk formulier: www.health.belgium.be/nl/formulier-aanwijzing-vertegenwoordiger.

De aanduiding van een vertegenwoordiger kun je altijd ongedaan maken.

Laat aan de persoon die je als vertegenwoordiger wilt, weten wat zijn rol is en bekijk of hij of zij zich daar goed bij voelt.

Duid je niemand aan? Dan voorziet de wet dit volgens een vaste volgorde:

- de bewindvoerder
- de samenwonende echtgeno(o)t(e) of partner
- meerderjarige kinderen
- een ouder
- (meerderjarige) broer/zus
- beroepsbeoefenaar in multidisciplinair overleg

Palliatieve zorg: meer dan terminale zorg

Palliatieve zorg is alles wat nog dient gedaan te worden, als men denkt dat er niets meer kan gedaan worden.

Palliatieve zorg wil leven toevoegen aan de dagen in plaats van dagen aan het leven.

(Cicely Saunders)

Palliatieve zorg gaat niet alleen over een goed, sereen levenseinde, maar ook en vooral over **goed leven**, nadat je geconfronteerd wordt met een levensbedreigende aandoening. Palliatieve zorg richt zich op meer **levenskwaliteit en comfort** en ondersteunt niet alleen de patiënt, maar ook de naasten.

Palliatieve zorg is meer dan terminale zorg, en start veel vroeger in het ziekteproces dan de terminale levensfase. Niet de levensverwachting van de patiënt telt, maar wel zijn of haar noden. Deze zorg gaat veel verder dan enkel pijn- en symptoomcontrole: **ook psychologische, emotionele, sociale, spirituele en existentiële noden** van de patiënt en zijn familie krijgen aandacht.

Palliatieve zorg kan geboden worden in elke zorgomgeving: thuis, in het woonzorgcentrum en in het ziekenhuis.

Hoe denk jij over palliatieve zorg? Praat erover met je naasten en zorgverleners.

Meer weten over palliatieve zorg? Surf dan naar de website van een van de drie Federaties voor Palliatieve Zorg in België:

- Federatie Palliatieve Zorg Vlaanderen: www.palliatief.be
- Fédération Bruxelloise de Soins Palliatifs et Continus: www.fbsp-bfpz.org
- Fédération Wallonne des Soins Palliatifs: www.soinspalliatifs.be

Wat is het verschil tussen palliatieve sedatie en euthanasie?

Nadenken over toekomstige zorg betekent ook nadenken over het allerlaatste moment. Wil je de natuur laten beslissen of wil je zelf bepalen wanneer het genoeg geweest is omdat je levenskwaliteit te beperkt is geworden?

Palliatieve sedatie en euthanasie zijn twee medische beslissingen bij het levenseinde.

Palliatieve sedatie

Palliatieve sedatie is het **opzettelijk verlagen van het bewustzijn** van een patiënt door toediening van sedativa (bewustzijnsverlagende middelen) in de laatste levensfase. Op die manier wordt niet te verhelpen **fysieke pijn en psychisch lijden verzacht, tot het moment van natuurlijk overlijden.**

Het doel is *niet* om het leven te beëindigen of te verkorten, al kan dit wel een ongewild neveneffect zijn. Gemiddeld duurt het enkele

dagen tot de patiënt overlijdt, maar het kan ook langer duren. Voor de naasten kan dit erg ingrijpend zijn.

Hoe denk jij over palliatieve sedatie? Bespreek het met je behandelend arts.

Voor meer informatie, kijk hier:

www.palliatief.be > info & steun > patiëntenbrieven > palliatieve sedatie

Euthanasie

Euthanasie is het opzettelijk levensbeëindigend handelen door een arts en dit op uitdrukkelijk verzoek van de betrokken patiënt (en niemand anders). Het doel is met andere woorden het **opheffen van het lijden door het beëindigen van het leven**.

Om in aanmerking te komen voor euthanasie, moet je voldoen aan een aantal voorwaarden:

- Je moet **wilsbekwaam** zijn.
- Je moet zelf **vrijwillig, herhaald en duurzaam** om euthanasie vragen.
- Je moet een **ernstige, ongeneeslijke aandoening** hebben die veroorzaakt is door ziekte of ongeval.
- Je moet door die aandoening **ondraaglijk (fysiek of psychisch) lijden**.

- Je moet je vraag om euthanasie **schriftelijk bevestigen** (verzoek, datum, handtekening). Het gaat om een actueel verzoek om euthanasie (niet te verwarren met een 'voorafgaande wilsverklaring euthanasie', waarbij je euthanasie vraagt voor later).

Voor (oordeelsbekwame) minderjarigen zijn de voorwaarden strikter: euthanasie kan hier enkel in **terminale** situaties van ondraaglijk **fysiek** lijden.

Euthanasie en palliatieve zorg zijn niet per definitie tegengesteld aan elkaar of strikt gescheiden van elkaar. Zo kun je bijvoorbeeld na enkele maanden palliatieve zorg beslissen om euthanasie te vragen.

Je kunt voor een groot deel zelf bepalen wanneer en waar de euthanasie uitgevoerd wordt en wie je er graag bij hebt.

OPGELET

Een arts is nooit verplicht om een verzoek tot euthanasie in te willigen, zoals ook geen enkele andere zorgverlener gedwongen kan worden om eraan mee te werken (zoals een verpleegkundige, psycholoog, apotheker ...). Hij of zij kan je wel doorverwijzen naar een andere arts als de voorwaarden vervuld zijn, maar als hij/zij de euthanasie niet wenst uit te voeren om persoonlijke redenen.

Hoe denk jij over euthanasie? Bespreek het met je naasten en zorgverleners.

Wat zijn voorafgaande wilsverklaringen?

Je kunt op voorhand je zorgvoorkeuren voor als je wilsonbekwaam zou worden, alsook je voorkeuren voor na het overlijden, schriftelijk aangeven. Je omgeving zal hiermee zoveel mogelijk rekening houden.

Er bestaan vijf officiële voorafgaande wilsverklaringen: twee wilsverklaringen voor medische handelingen bij wilsonbekwaamheid, en drie wilsverklaringen voor voorkeuren na het overlijden.

Stel je wilsverklaring niet overhaast op. Je doet dit best samen met of na overleg met je naasten en je huisarts en/of andere zorgverleners. Het is belangrijk om de gevolgen van je keuzes voor jezelf en je omgeving goed af te toetsen.

OPGELET

Voorafgaande wilsverklaringen zijn slechts van toepassing vanaf het moment dat je wilsonbekwaam bent geworden of komt te overlijden. Zolang je bij je volle verstand bent, en je jouw zorgvoorkeuren nog kunt uiten voor je huidige zorg, hebben de wilsverklaringen geen bindende waarde. Wat je op dat moment mondeling of schriftelijk communiceert, telt, en wordt door de arts opgenomen in het medisch dossier.

Verschillende documenten kunnen je helpen bij het opmaken:

- www.uzleuven.be/nl/brochure/700864
- www.cm.be/waardig-levenseinde
- [www.leif.be/voorafgaande-zorgplanning/leifblad](http://www.leif.be/voorafgaande-zorgplanning/) (met uitgebreide informatie)

Laat je wilsverklaringen opnemen in je patiëntendossier, en deel ze met naasten. Drie van de vijf wilsverklaringen zijn bovendien registreerbaar op de gemeente (voorafgaande wilsverklaring euthanasie, verklaring voor orgaandonatie en wilsbeschikking teraardebestelling).

1. Negatieve wilsverklaring

In een negatieve wilsverklaring leg je vast welke behandelingen en/of onderzoeken je niet meer wenst als je je wil niet meer kunt uitdrukken (bijvoorbeeld bij coma, gevorderde dementie ...). Je kiest er dus voor om bepaalde handelingen af te wijzen, zoals: CT- of andere scans, antibiotica voor bepaalde doeleinden, reanimatie, kunstmatige beademing, kunstmatige toediening van vocht en voeding ...

Artsen zijn wettelijk verplicht om jouw negatieve wilsverklaring te respecteren. De wilsverklaring is onbeperkt in de tijd geldig, maar je kunt ze altijd aanpassen of intrekken zolang je wilsbekwaam bent, best in overleg met naasten en zorgverleners.

Het is van groot belang dat deze verklaring ondubbelzinnig en zo nauwkeurig mogelijk is opgesteld zodat er over je wil geen twijfel mogelijk is. Bij twijfel wordt het voor de arts moeilijk om de wilsverklaring toe te passen, tenzij de in de verklaring aangeduide vertegenwoordiger aan de arts duidelijk kan maken wat je precies hebt bedoeld.

OPGELET

Deze wilsverklaring creëert geen absoluut recht op euthanasie, maar verduidelijkt een voorkeur en formuleert een verzoek. Een arts is nooit verplicht om euthanasie uit te voeren.

Verwar deze wilsverklaring niet met het 'actueel verzoek om euthanasie'. Bij een actueel verzoek wordt euthanasie niet gevraagd voor een later moment (van wilsonbekwaamheid), maar voor het huidige moment, waarbij je wilsbekwaam bent. Ook hier is een arts nooit verplicht om euthanasie uit te voeren.

In beide gevallen is het de uitvoerende arts die, in overleg/samen met andere artsen, zal beslissen of de wettelijke voorwaarden voor euthanasie in jouw situatie vervuld zijn.

2. Wilsverklaring euthanasie

Je kunt een wilsverklaring euthanasie opstellen voor de specifieke situatie van onomkeerbaar coma, maar *niet* voor andere situaties van wilsonbekwaamheid, zoals gevorderde dementie. Dit betekent dat je op voorhand vraagt dat euthanasie zou worden toegepast als je op een dag in een onomkeerbaar coma (door ziekte of ongeval) terechtkomt.

In deze wilsverklaring kun je één of meerdere vertrouwenspersonen aanduiden die jouw behandelend arts op de hoogte zullen brengen van jouw wil als je in deze situatie bevindt. Artsen en andere zorgverleners die betrokken zijn bij jouw zorg kunnen niet optreden als vertrouwenspersoon in dit kader.

De wilsverklaring euthanasie is op dit moment vijf jaar geldig, daarna moet je ze hernieuwen. Je kunt ze altijd aanpassen of intrekken zolang je wilsbekwaam bent, best in overleg met naasten en zorgverleners. *Opgelet, de geldigheidstermijn zal in 2020 wijzigen. Raadpleeg de website van de FOD Volksgezondheid of vraag na bij je huisarts of CM-consulent.*

3. Verklaring voor orgaandonatie

Heb jij er al over nagedacht om na je overlijden je organen af te staan? Er is op dit moment een groot tekort aan donororganen in ons land, daarom is orgaandonatie van grote waarde. Een donor kan tot acht mensenlevens redden.

In principe is iedereen wettelijk gezien een potentiële donor, maar het kan nuttig zijn om jouw wil hierover officieel te laten registreren bij de gemeente. Want als een familielid protesteert tegen de orgaandonatie (bijvoorbeeld omdat hij niet op de hoogte was van jouw wil), en er geen wilsverklaring is geregistreerd, zal er doorgaans geen donatie plaatsvinden. Het is natuurlijk ook aan te raden om je naasten vooraf mondeling in te lichten over je wens om je organen te doneren. In de praktijk gaan zorgverleners altijd in overleg hierover met de nabestaanden.

Als je om bepaalde (religieuze of culturele) redenen niet akkoord kunt gaan met orgaandonatie, heb je het recht om je hiertegen te verzetten via registratie bij het rijksregister.

4. Lichaamsschenking aan de wetenschap

Zolang je leeft en wilsbekwaam bent, kun je ervoor kiezen om na je overlijden je lichaam af te staan voor wetenschappelijk onderzoek. Dit is zeer waardevol voor de vorming van toekomstige artsen en voor onderzoek naar nieuwe medische ingrepen.

Als je de keuze maakt om je lichaam te schenken aan de wetenschap, neem je contact op met een medische faculteit (naar keuze) die je zal informeren over de stappen die je moet ondernemen.

Om problemen bij de uitvaart te vermijden is het belangrijk om na te gaan of de keuzes die je maakt bij de lichaamsschenking verenigbaar zijn met je wensen op het vlak van begrafenis/uitvaart.

5. Wilsbeschikking teraardebestelling

Je kunt nu al schriftelijk vastleggen welke uitvaart je wenst bij je overlijden. Wil je begraven worden? Of liever gecremeerd? Welke wensen heb je voor de uitvaartplechtigheid? Jouw nabestaanden en de begrafenisondernemer zijn wettelijk verplicht om jouw keuzes te respecteren. Je kunt je wilsbeschikking laten registreren bij de gemeente.

Als je vragen hebt of advies wenst, ga dan in gesprek met je huisarts of contacteer de CM-consulent. Wij ondersteunen jou graag bij jouw vroegtijdige zorgplanning.

Wie niet nadenkt over de toekomst zal er nooit een hebben.

(John Galsworthy)

V.U.: Bart De Ruyscher, Haachtsesteenweg 579, postbus 40, 1031 Brussel
© CM - februari 2020

Zie ook:
www.cm.be/mijn-zorgwensen

CM. Hoe gaat het met u?